

Evaluating English and Persian Translations of Surah Al-Baqarah in Light of van Leuven-Zwart's Integral Translation Model

Amir Arsalan Yarahmadzahi ^{*1}, Behzad Ghonsooli ²

Imam Reza University, Iran ¹; Ferdowsi University of Mashhad, Iran ²

Published: 03 June 2021

Accepted: 07 January 2016

Revised: 30 January 2015

Received: 31 December 2014

Abstract Some minor changes in the process of translation can lead to large deviations, especially in religious texts. Therefore, the present paper tries to address this issue through a descriptive and comparative study of translations of the Qur'an into English (Shakir and Arbery) and Persian (Elahi Ghomshei and Ansarian). To this end, van Leuven-Zwart's descriptive and comparative model was used, which is in accordance with the descriptive translation studies paradigm. According to van Leuven-Zwart, integral translation is a type of translation, where the translator is not allowed to add or delete anything beyond the sentence level. Two forms of shifts can happen: at the micro level (clauses and phrases) and at the macro level (characterization and point of view). Presenting a rather complicated model, she attempts to reveal how the micro level can lead to the macro level. Findings show that the two Persian translations are more integral than the two English versions. This is perhaps because Iranian translators have more competency over the Qur'an or religious concepts in Persian and Arabic are quite similar; therefore, the strategy of borrowing can be used for many Qur'anic terms.

Keywords: *van Leuven-Zwart's Descriptive and Comparative Model; Integral Translation, Shifts; Transeme and Architranseme; Surah Al-Baqarah*

1. Introduction

The translation of the Qur'an, as we know, is impossible because the Quran was orally revealed by God. However, it is our duty to send It to others. Therefore, many translations of the Qur'an can be found in various languages. Some of the translations were carried out by non-Muslims, which merit extensive study by Muslim scholars. van Leuven-Zwart's descriptive and comparative model is positioned in the paradigm of descriptive translation studies. According to van Leuven-Zwart, integral translation is a type of translation, where the translator is not allowed to add or delete anything beyond the sentence level. She writes that two kinds of translation shifts can happen: shifts at the micro level (clauses and phrases) and the macro level (characterization and point of view).

Please cite this paper as follows:

Yarahmadzahi, A. A., & Ghonsooli, B. (in press). Evaluating English and Persian translations of surah Al-Baqarah in light of van Leuven-Zwart's integral translation model. *Language and Translation Studies*. <https://doi.org/10.22067/jlts.2022.57185.0>

*Corresponding Author: a.yarahmadzahi@gmail.com

© 2023 LTS.
All rights reserved

She presents a rather complicated model to show them. Some key concepts of the model are elaborated as follows (Shuttleworth & Cowie, 1997):

Integral Translation: This is a term used by van Leuven-Zwart (1989, 1990) to refer to a translation that contains no additions or deletions beyond the sentence level.

Transeme: van Leuven-Zwart suggests dividing both source text (ST) and target text (TT) up into phrase-length units which she terms transemes.

Architranseme: It is a kind of common theoretical denominator which is used as the basis for comparing ST and TT transemes. Based on the aspects of similarity and dissimilarity which are observed between the ST and/or TT transeme and the architransement, it is possible to posit one of three types of microstructural shift: modulation, modification or mutation.

Modification: A shift is said to be an example of Modification when each of the two transemes is hyponymically related to its corresponding architranseme, so that the overall relationship achieved between them is one of contrast. For example, choosing a word with a slightly different meaning, using another part of speech, or substituting a word with other stylistic overtones all qualify as instances of modification.

Modulation: The relationship between the two transemes is one of modulations “if one has a synonymic relationship with the [architranseme] and the other a hyponymic relationship” (van Leuven-Zwart, 1989, p. 159), or in other words, if a shift occurs between ST and TT, transemes either increase or decrease the degree of generality. Depending on whether the shift is towards or away from greater generality, it will be termed either generalization or specification; such a shift will be either semantic or stylistic in nature.

Mutation: Mutation is said to have occurred if no relationship can be established between the two transemes; in this case, it is not possible to establish an architranseme. According to van Leuven-Zwart, there are three types of mutation, namely, the addition of clauses or phrases, deletion of clauses or phrases and radical changes of meaning.

Many studies have been done in evaluating the translations of the Qur'an. Mansouri (2015) studied factors contributing to the diversity of active and passive structures in two languages Persian and Arabic. Amir Dabaghian and Soleimani (2014) used Vinay and Darbelnet's (1995) strategies to study the translations of the nouns in Qur'anic surahs. They concluded that the names of surahs are culture-bound items. Nura (2016) examined the semantic field for the equivalents of “sin”. Using semantic analysis, she described translators' style. Agha Mollaiee (2015) carried out a similar study where she qualitatively and quantitatively analyzed different Persian and English translations of the word “piety”. Naemi et al. (2016) studied Elahi Ghomshei's translation of surah Maryam. They believed that his translation did not include some facts as they were sacrificed for the sake of translation fluency. In a

comparative study, Salmani (2014) studied lexical gaps in English translations of the Qur'an. Shifts, as a unit of evaluation, have been examined by many researchers like Ghoreishi and Aminzadeh (2011) in machine translation or by Mirza Suzani (2019) in different categorical shifts in the translation of *Great Expectations*.

When it comes to van Leuven-Zwart's model, three studies are worth mentioning here. Horri (2009, 2010) used this model to evaluate expressive texts. Farahzad and Zanganeh Inanloo (2013) presented van Leuven-Zwart's model as an effective model and offered some tips for researchers interested in using this model.

2. Method

First, only those parts of English and Persian translations with semantic, stylistic, and syntactic deviations were chosen for the analysis. Second, these deviations were categorized as modulation, modification, and mutation. This was followed by the comparison of the findings to determine translations, that are more non-integral. Finally, the macro changes were described (characterization and point of view).

3. Results and Discussion

In the following, we present the data analysis.

Example 1: Modification and mutation

قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهِ ..... (بقره ۲۴۹)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۶۰): ولی کسانی که یقین داشتند ملاقات کننده خدا هستند، گفتند ...

الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۴۱): آنان که به لقا رحمت خدا و ثواب آخرت معتقد بودند ... و گفتند...

Arbery (1955, p. 38): **Said** those who **reckoned** they should meet God..

Shakir (2003, p.18): Those who **were sure** they would meet their Lord **said**...

Comment: Arbery used the word “**reckoned**”, which is a radical change of meaning (mutation). There are words in the translations of Shakir, Ansarian and Elahi, with other stylistic overtones, labelled as a modification. Elahi Ghomsheie's translation has additions (mutation):

رحمت خدا و ثواب آخرت

Allah's gift and mercy

Example 2: Modification and mutation

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ ..... (بقره ۲۹)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۷): سپس آفرینش آسمان ها را اراده کرد.

الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۵): پس از آن به خلقت آسمان نظر گماشت.

Arbery (1955, p. 12): ... **and He lifted himself** to the heaven.

Shakir (2003, p. 2): ... **then He directed Himself** to the heaven.

Comment: Arbery used the word “**lifted**” in his translation. This word is considered a radical change of meaning (mutation), and Shakir used “**and**” instead of “**then**” which is classified as a modification: choosing a word with a slightly different meaning. In the translations of Shakir and Arbery, we can also observe the addition of “**himself**”, labelled as a mutation.

Example 3: Modification and mutation

وَسَنزِيدُ الْمُحْسِنِينَ (بقره ۵۸)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۲): و بزودی [پاداش] نیکوکاران را بیفزاییم.

الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۲): و بر ثواب نیکوکاران خواهیم افزود...

Arbery (1955, p. 23): **and increase** the good doers.

Shakir (2003, p. 4): **and give more** to those who do good to others.

Comment: Arbery used the word “**increase**” for good doers not for their “**rewards**”, which is taken as a radical change of meaning (mutation) but his translation is closer to the original text in terms of structure. In the translations of Ansarian, Shakir and Elahi Ghomshei, we can observe a substitution with other stylistic overtones, known as a modification. Indeed, these translators added “**soon**” and used the present tense instead of future.

Example 4: Modification, modulation and mutation

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (بقره، ۲)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۲): در [وحی بودن و حقانیت] این کتاب [با عظمت] شکی نیست، سراسرش

برای پرهیزگاران هدایت است.

الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۲): این کتاب بی هیچ شک راهنمای پرهیزگاران است.

Arbery (1955, p. 19): This is the book, where is no doubt, **a guidance to God-fearing**.

Shakir (2003, p. 1): This book, there is no doubt, is **a guide to those who guard (against evil)**.

Comment: Arbery used the words “**God-fearing**” and “**a guide**” in his translation. The former word is a modulation: a word with a more general meaning, and the latter word “**a guide**” is a modification: choosing a word with a slightly different meaning. In Ansarian’s translation, there is an addition of “**all around**” which is a mutation. Shakir described the Arabic word “متقين”, which is substituting a word with other stylistic overtones, also known as a modification.

Example 5: Modulation

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ (بقره، ۳)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۲): و از آنچه به آنان روزی داده ایم، انفاق می کنند.

الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۲): و از هرچه روزیشان کردیم به فقیران انفاق کنند.

Arbery (1955, p. 19): and **expend of** that we have provided them.

Shakir (2003, p. 1): and **spend out of** what we have given them.

Comment: Arbery and Shakir used the words “**spend out of**” and “**expend of**” in their translations. Both are classified as a modulation: a word with a more general meaning. Since the word “انفاق” simply means giving whatever there is to please God. However, this meaning is lost in the English translation. Persian translators borrowed the term “انفاق” as the term can also be used in Persian.

Example 6: Modulation

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ... (بقره، ۸۲)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۷): و کسانی که ایمان آوردند و کارهای شایسته انجام دادند، اهل بهشتند ...

الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۱۲): و کسانی که ایمان آوردند و کارهای نیک و شایسته انجام دادند، آنان

اهل بهشتند ...

Arbery (1955, p. 24): And those that believe, and do deeds of righteousness- those are the habitants of **Paradise**.

Shakir (2003, p. 6): And (as for) those who believe, and do good deeds, these are the dwellers of the **garden**.

Comment: There is a modulation in Shakir’s translation as he translated the original word into a word with a more general meaning.

Example 7: Modification and mutation

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ ... (بقره، ۵۳)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۴): و [یادکنید] هنگامی که به موسی کتاب و میزان جداکننده [حق از باطل]

عطا کردیم ...

الهی قمشهای (۱۳۹۴، ص. ۱۰): بیاد آورید و قتی که برای راهنمایی به موسی کتاب و فرقان عطا کردیم ...

Arbery (1955, p. 23): and when we gave to Moses the book and **salvation** ...

Shakir (2003, p. 5): and when we gave Musa the book and **distinction** ...

Comment: Arbery and Shakir used different words for the Arabic term “فرقان” in their translations. Shakir’s translation can be classified as a modulation, while Arbery’s translation is a mutation. In Persian translations, Ansarian described the word; therefore, it is a modification (with a slightly different meaning), and Elahi Ghomshei preferred to borrow it directly from Arabic.

Example 8: Mutation

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ (بقره، ۶۶)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۴): در نتیجه، آن [مجازات] را عبرتی برای کسانی که شاهد حادثه بودند، و کسانی که بعد از آنان می آیند و پندی برای پروا پیشگان قرار دادیم.

الهی قمشهای (۱۳۹۴، ص. ۱۰): و این عقوبت مسخ را کیفر آنها و عبرت اخلاف آنها و پند برای پرهیزگاران گردانیدیم.

Arbery (1955, p. 23): and we made it a punishment exemplary **for the former times** and for the latter.

Shakir (2003, p. 5): and we made them an example to **those who witnessed it** and for those came after it.

Comment: There is a mutation in Arbery’s and Elahi Ghomshei’s translations. Arbery changed the core meaning by substituting past people with present ones. There is also a mutation in Elahi Ghomshei’s translation where he added the word “مسخ”.

Example 9: Modulation and mutation

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ... (بقره، ۳۹)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۷): و کسانی که کافر شدند و آیات ما را تکذیب کردند.

الهی قمشهای (۱۳۹۴، ص. ۷): و آنان که کافر شدند و تکذیب آیات ما کردند.

Arbery (1955, p. 22): as for **unbelievers** who cry lies to our **signs**...

Shakir (2003, p. 3): and (as to) those who disbelieve in and reject **my communications** ...

Comment: There is a modulation and a modification in Shakir’s translation. Because he translated the original word “آیه” into a word with a more specific meaning (**communications**; Allah’ speech as a specific sign of him). This process is

called the modulation. This word was translated correctly by other translators; Persian translators used borrowing. Shakir also reduced the phrase “والذين كفرو” to the single word “unbelievers” and changed the plural possessive pronoun of “our” to “my”. These changes are modifications.

Example 10: Modification

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ ... (بقره، ۵۴)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۱): که این عمل برای شما در پیشگاه پروردگارتان **بهتر** است ...
الهی قمشهای (۱۳۹۴، ص. ۱۲): این در پیشگاه خدا **بهتر** کفاره عمل شما است ...

Arbery (1955, p. 22): That is **best** for you with your creator ...

Shakir (2003, p. 4): That will be **better** for you in your creator sight ...

Comment: Arbery used the superlative adjective of “**best**” instead of the comparative adjective of “**better**”, which is a modification.

Example 11: Modification

... وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ (بقره، ۴۰)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۹): و [نسبت به پیمان شکنی] فقط از من بترسید.

الهی قمشهای (۱۳۹۴، ص. ۷): و از شکستن پیمان من بر حذر باشید.

Arbery (1955, p. 22): and have awe of me.

Shakir (2003, p. 3): and of me, **me alone**, should you be afraid.

Comment: In Arbery’s and Elahi Ghomshei’s translations, part of the meaning was eradicated, which is relevant to “ایای”. Thus, this change is a modification.

Example 12: Modification and mutation

وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ (بقره، ۷۸)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۶): و گروهی از یهود اشخاص بی سوادى هستند و از کتابی آسمانی تورات جز خولندن الفظ چیزی نمی دانند و حال آنکه [در امر دین به سبب عدم تحقیق و دنبال نکردن معرفت] فقط در مسیر خیال واهی قدم بر می دارند.

الهی قمشهای (۱۳۹۴، ص. ۱۲): بعضی عوام یهود که خواندن و نوشتن هم ندانند تورات را جز آمال و آرزوی باطل خود نپندارند و تنها پابست خیالات خام و پندار بیهوده خویشند.

Arbery (1955, p. 24): and some there of them that are **common folk not knowing the book, but only fancies and mere conjecture**.

Shakir (2003, p. 5): And there are among them **illiterates who know not the book but only lies, and they do but conjecture.**

Comment: This verse has two parts; one refers to Allah' view on Jewish people and the other indicates Jewish people's view. Both views are present in Shakir's translation, while Arbery's translation removed Allah's view, which is a mutation (deletion of clauses or phrases). For example, as far as the Arabic word of "أميون" is concerned, all translations have additions (as a mutation) and descriptions (as a modification).

Example 13: Modulation and mutation

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ (بقره، ۱۴)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۴): و هنگامی که با اهل ایمان دیدار کنند گویند ما ایمان آوردیم و چون با شیطان‌هایشان [که سران شرک و کفرند] خلوت گزینند گویند بدون شک ما با شمایم جز این نیست که ما با [تظاهر به ایمان] آنان را مسخره می‌کنیم.

الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۳): و چون به اهل ایمان برسند گویند ما ایمان آوردیم؛ و وقتی با شیاطین خود خلوت کنند، گویند ما با شمایم، جز این نیست که (مؤمنان) را مسخره می‌کنیم.

Arbery (1955, p. 19): When **they meet those who believe**, they say, 'We believe; but when they go privily to their Satans, they say, 'We are with you; we were **only** mocking.

Shakir (2003, p. 1): And when **they meet those who believe**, they say: We believe; and when they are alone with their Shaitans, they say: Surely, we are with you, we were **only** mocking.

Comment: English translations had the word "only" and Elahi Ghomshei also used "to arrive to each other" in his translation. Both are classified as a modification, which is, choosing a word with a slightly different meaning. Ansarian's translation also has a mutation, where the word "**without a doubt**" was added to his translation.

Example 14: Modulation and mutation

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ (بقره، ۱۵)

انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۴): خدا آنان را (به کفر این کار منافقانه در دنیا و آخرت) عذاب خواهد کرد و آنان را در سرکشی و تجاوز شان مهلت دهد.

الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۳): خدا به ایشان استهزا کند و در سرکشی مهلتشان دهد که حیران بمانند.

Arbery (1955, p. 19): God **shall mock them**, and shall lead them on blindly wandering in their insolence.

Shakir (2003, p. 2): Allah **shall pay them back their mockery**, and He leaves them alone in their inordinacy, blindly wandering on.

Comment: There is a mutation in Ansarian's translation as he used the verb "torturing" instead of "mocking". For translating this word, Shakir modified it. Elahi Ghomshei's translation also has a mutation, where the phrase "to be surprised" was added.

The quantitative findings of the study can be seen in Table 1.

Table 1. Translator's Non-Integral Translations

Non-Integrated Translation					
		Ansarian	Elahi Ghomshei	Arbery	Shakir
Modulation	Generalization			5-4	6-6-7
	Specification				9
Modification	A word with a slightly different meaning	3	10	4-11	2-3-9-10
	Using another part of speech				
	Substituting a word with other stylistic overtones	1-7-12	1-12-13	12-13	1-4-9-12-13-14
Mutation	Adding clauses	4-12-13	1-8-12-14	12-2	2-12
	Deleting clauses			12	
	Radical changes of meaning	14		1-2-3-7-8	

4. Conclusion

The findings suggested that Persian translations were the most integral translations even though small differences between them are noticeable. As observed in the second example, the addition of the word "himself" in English translations is a shift

at the micro level. Therefore, this can be inferred from the analysis that there exist other Gods, yet, it is only Allah who did the work. This is perhaps due to the Christian doctrine of the Trinity. Overall, this translation led to the emergence of a non-unitary concept which is a macro level shift of characterization. A summary of the data can be found in Figure 1.

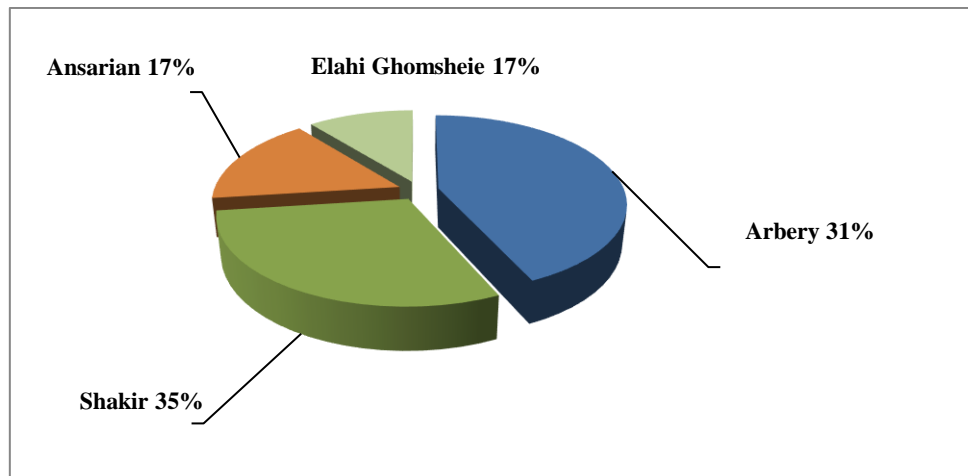

Figure 1. Translators' Non-Integral Translations

استفاده از نظریه ترجمه یکپارچه فن لوون زوارت در ارزیابی ترجمه‌های سوره بقره

به دو زبان فارسی و انگلیسی

امیراسلان یاراحمدزهی^{۱*}؛ بهزاد قنسولی^۲^۱دانشگاه امام رضا (ع)، ایران، ^۲دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

چکیده هنگام ترجمه، در بسیاری از موارد عدم توجه به موارد جزئی می‌تواند تغییرات جدی در پی داشته باشد. این مسئله می‌تواند در متون مذهبی نمود بیشتری داشته باشد. از این منظر، مقاله حاضر سعی دارد تا از طریق به‌کارگیری روشی توصیفی و تطبیقی به این مسئله در ترجمه‌ها و زبان‌های مختلف توجه بیشتری کند. در این تحقیق به بررسی ترجمه‌های سوره بقره به دو زبان فارسی و انگلیسی با استفاده از دیدگاه فن لوون زوارت (در راستای پارادایم توصیف) پرداخته شده است. از دید زوارت ترجمه یکپارچه نوعی از ترجمه است که در سطوح بالاتر از جمله، چیزی از متن حذف یا بدان اضافه نمی‌کند. وی معتقد است، در ترجمه یکپارچه، تبدیل‌های ترجمه‌ای در دو سطح اتفاق می‌افتند: نخست سطح خرد (شامل جمله‌ها، بندها و گروه‌ها است) و دوم سطح ساختاری کلان (مثلاً تغییر در شخصیت‌پردازی، سبک یا زاویه دید روایت). نتایج این بررسی حاکی از آن است که ترجمه‌های فارسی دارای یکپارچگی بیشتری نسبت به دو ترجمه انگلیسی هستند که شاید بتوان آن را به تسلط بیشتر مترجمان ایرانی و نزدیک بودن مفاهیم مذهبی و امکان وام‌گیری در بسیاری از مفاهیم خاص قرآنی در ارتباط با دو مترجم دیگر دانست

کلیدواژه‌ها: مدل توصیفی تطبیقی زوارت؛ ترجمه یکپارچه؛ تبدیل‌ها؛ بن و سرین ترجمه؛ سوره بقره

۱. مقدمه

به لحاظ وحی و آسمانی بودن قرآن کریم، بر کسی پوشیده نیست که ترجمه آن ممکن نیست؛ اما بر مسلمانان واجب است که این پیام الهی را به همگان برسانند. از این منظر ترجمه‌های بسیاری از قرآن، تقریباً، در بیش از هشتاد زبان انجام شده است که بسیاری از آنها نیز توسط غیر مسلمانان انجام شده است؛ بنابراین، لازم است که این ترجمه‌ها از جنبه‌های مختلف مورد ارزیابی قرار گیرند. از طرفی دیگر، گاهی مترجمان به موارد جزئی در ترجمه توجه چندانی

نمی‌کنند که این موارد جزیی می‌توانند سبب انجام تغییرات بزرگ شوند. از این لحاظ، مدل کیتی فن لوون زوارت^۱ به بررسی ترجمه از دو منظر خرد و کلان ساخت می‌پردازد که می‌تواند الگویی منظم و مفصل برای ارزیابی در اختیار محققان قرار دهد. به‌طورکلی، نظریه زوارت (۱۹۸۴، ۱۹۸۹، ۱۹۹۰) در رابطه با کشف و توصیف تبدیل‌ها در ترجمه‌های یکپارچه متون روایی است. روش ایشان بر این پیش‌فرض استوار است که تبدیل‌ها در خردساخت و کلان‌ساخت می‌توانند نشانه‌هایی از هنجارهای ترجمه‌ای مترجم، تفسیر و برداشت وی از متن مبدأ و رویکردی که در طول فرایند ترجمه از آن استفاده کرده است را مشخص کنند. علاوه بر این، از دید ایشان، تحقیق در مورد ماهیت و تناوب تبدیل‌ها در خرد ساخت به این دلیل باید قبل از انجام تحقیق بر کلان ساخت‌ها انجام شود که یافته‌ها قابل تأیید و تکرار باشند؛ بنابراین این روش شامل دو بخش «مقایسه‌ای» و «توصیفی» است. بخش مقایسه‌ای برای تقسیم‌بندی تبدیل‌های خردساختی مانند تبدیل‌های معنایی، سبکی و منظورشناختی در جمله‌ها، جمله‌واره‌ها و عبارت‌ها طراحی شده است. بخش توصیفی بر تأثیر تبدیل‌های خرد ساخت بر سطح کلان ساخت تمرکز دارد. به کمک این روش، می‌توان تبدیل‌ها را در رابطه با شخصیت‌ها، وقایع، زمان، مکان و سایر اجزای مهم و معنادار متن، مشخص و توصیف کرد (زوارت، ۱۹۸۹). زوارت در بخش اول مقاله خود ضمن ارائه مفاهیم نظری بخش دوم، به تحلیل تبدیل‌های خردساخت مدل مقایسه‌ای پرداخت. وی در مقاله دوم، همراه با ارائه مختصری از نتایج به دست آمده تحقیق، به‌طور مفصل به توصیف مدل توصیفی (بخش ۴) می‌پردازد (زوارت، ۱۹۹۰). بنا بر نظریه او، در روند ترجمه، بلید واحد معنایی یکسانی در دو متن دیده شود. زوارت در نظریه خود پاره‌ای از اصطلاحات^۲ را معرفی می‌کند که عبارت‌اند از: ترجمه یکپارچه، بن ترجمه، سر بن ترجمه، مدولاسیون (تعمیم و تخصیص)، تعدیل و جهش.

در این نوشتار برآنیم که ابتدا با استفاده از مدل تطبیقی و توصیفی زوارت ترجمه‌های مختلف سوره بقره با همدیگر مقایسه و به توصیف ویژگی‌های کلی ترجمه‌ها پرداخته شود.

1. Kitty Van Leuven - Zwart

۲. انتخاب معادل‌های فارسی واژگان نظریه زوارت بر اساس فرهنگ توصیفی اصطلاحات مطالعات ترجمه،

ترجمه فرزانه فرحزاد، غلامرضا تجویدی و مزدک بلوری است.

درنهایت، تلاش می‌شود که لایه پنهان رابطه بین تبدیل‌های خرد و کلان‌ساخت تبیین و آشکار شود؛ آن‌گونه که زوارت مدعی وجود و انجام آن است.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های بسیاری برای ارزیابی ترجمه‌های قرآن کریم صورت گرفته است. برای مثال منصوری (۱۳۹۴) به بررسی عوامل مؤثر در ایجاد تنوع در برگردان از ساخت مجهول عربی به فارسی، در پنجاه ترجمه فارسی از قرآن کریم در دو سطح تحلیل صورت و تحلیل علت پرداخته است. پژوهش ایشان بیانگر این است که اولاً، به لحاظ تحلیل صورت، عامل تنوع واژگانی و امکان انتخاب، عامل امکان تغییر جهت (معلوم و مجهول) و نیز امکان تغییر زمان، سه عامل اساسی در عدم اتفاق نظر مترجمین در برگردان مجهول در فارسی هستند. ثانیاً، به لحاظ تحلیل علت نیز سه عامل تحول در زمانی بیان مجهول در فارسی، بافت موقعیتی و نگرش مترجم سبب عدم اتفاق نظر در ترجمه فارسی قرآن کریم شده است. ثالثاً، وجود فعل‌هایی با سبک متعدّد در افعال مرکب فارسی و همچنین حضور توأم واژه‌های قرضی عربی و معادل فارسی آنها به عنوان جزء غیر فعلی در افعال مرکب نیز از جمله عواملی است که در ایجاد صورت‌های متنوع در ترجمه‌های قرآن کریم دخالت دارند.

امیردباغیان و سلیمانی (۲۰۱۴) ترجمه اسامی سوره‌های قرآن کریم را از منظر نظریه وینه و داربلنه مورد پژوهش قرار دادند. آنها می‌نویسند که اسامی سوره‌ها کلماتی وابسته به فرهنگ هستند به این دلیل که هر کس تفسیری خاص از آن پدیده‌های اجتماعی-فرهنگی دارد. در این تحقیق ابتدا به دسته‌بندی اسامی سوره‌ها از منظر نقش‌های فرهنگی پرداخته می‌شود. پس از آن، ترجمه‌های انگلیسی اسامی سوره‌ها از مترجمان شناخته شده بر اساس نظریه وینه و داربلنه (۱۹۵۸)^۱ مثلاً «ترجمه مستقیم»^۲ در برابر «ترجمه موازی»^۳ مورد تحلیل قرار می‌گیرند.

نورا (۱۳۹۵) به بررسی حوزه معنایی واژگان «گناه» در قرآن کریم در چهار ترجمه انگلیسی پرداخته است و با استفاده از تحلیل معنایی، سعی در توصیف روش ترجمه این مترجمان دارد. ایشان پس از تحلیل معنایی واژه‌های اخلاقی قرآن و بیان واژه‌های به‌ظاهر

1. Vinay & Darbelnet
2. direct translation
3. oblique translation

مترادف اما با مؤلفه‌های معنایی متفاوت، در مورد چهار ترجمه پیکتال، آربری، یوسف علی و شاکر بیان می‌کند که در ترجمه واژه‌های مربوط به حوزه معنایی «گناه»، مترجمان غالباً، از واژه عام «Sin» استفاده کرده و مؤلفه‌های معنایی خاص واژگان دیگر این حوزه را نادیده گرفته‌اند. بنابراین می‌توانیم با اطمینان بگوییم که حتی بهترین ترجمه‌های انگلیسی قرآن کریم، دقیقاً، مطابق با اصل نیست و همان مفاهیمی را که در قرآن عربی زبان مورد نظر بوده است، منتقل و بیان نمی‌کند.

آقاملائی (۱۳۹۵) در یک پژوهش کمی-کیفی، ۳۰ آیه را که در آنها کلمه «تقوا» و یا مشتقات آن به کار رفته است، در ۱۰ ترجمه فارسی و ۱۰ ترجمه انگلیسی بررسی می‌کند تا میزان رسایی و دقت معادل‌های انگلیسی واژه «تقوا» را بسنجد. ایشان در مجموع، ۱۰ ترجمه انگلیسی بررسی شده را به دو دسته ترجمه تقسیم‌بندی می‌کند: ترجمه‌هایی که برای واژگان یا مفاهیم جدید دارای توضیحات جدید هستند و آن دسته از ترجمه‌هایی که هیچ‌گونه توضیح و تفسیری برای این‌گونه واژگان ارائه نکرده‌اند. دسته اول شامل ترجمه‌های الهاللی-خان و یوسف علی است. ترجمه الهاللی-خان تا حد زیادی واژه «تقوا» را توضیح داده و جزء بهترین‌ها در مورد ترجمه کلمه «تقوا» است. ترجمه یوسف علی و ترجمه مولانا محمدعلی هم دارای توضیحاتی است؛ مثلاً در آیه ۲۶ سوره اعراف در مورد لباس «تقوا» توضیحاتی داده‌اند. هفت ترجمه دیگر جزء دسته دوم قرار می‌گیرند به این علت که توضیح خاصی برای واژه «تقوا» ندارند و به معنای ظاهری این واژه اکتفا کرده‌اند. در پایان ایشان نتیجه می‌گیرد که اکثر ترجمه‌ها -چه فارسی و چه انگلیسی- به توضیحات بیشتری درباره معنای ضمنی «تقوا» نیاز دارند.

در تحقیق ناعمی و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی و ارزیابی زبانی و فنی ترجمه سوره مریم با تکیه بر ترجمه استاد الهی‌قمشه‌ای پرداخته می‌شود. نگارندگان مقله بر این باورند که علی‌رغم محبوبیت، این اثر مملو از غلط‌های فنی، ادبی و معنایی است. چراکه در ترجمه استاد الهی‌قمشه‌ای، حقایق مهمی از قرآن که در لایه‌های ادبی پنهان شده است، فدای ترجمه آسان و روان جملات می‌شود؛ بنابراین آنها قصد دارند با بررسی ترجمه سوره مریم^(س) استاد الهی‌قمشه‌ای و ارائه شواهد به بررسی و نقد ترجمه قرآن این استاد بپردازند. حاصل پژوهش آنها نشان می‌دهد که ترجمه استاد الهی‌قمشه‌ای دارای اشتباه‌هایی از این‌گونه موارد است:

ترجمه نادرست زمان فعل‌ها، افزودن کلمات نابجا در متن و در مواردی ذکر کلمات در کمانه‌ها، بی‌توجهی به ضمائر، دخیل کردن برداشت‌های شخصی در ترجمه و موارد دیگر که در متن مقاله به تفصیل به توضیح هریک از آنها می‌پردازند.

سلمانی (۲۰۱۴) در یک پژوهش تطبیقی، خلأهای واژگانی را در ترجمه‌های قرآن کریم از دو مترجم انگلیسی (آربری و پیکتال) بررسی می‌کند. وهاب‌زاده (۲۰۱۴) بازنویسی سوره مریم را برای کودکان مورد بررسی قرار داده است. عامری و حسینی (۱۳۹۵) با به‌کارگیری نظریه کتفورد و نیومارک، با اتخاذ روشی توصیفی-تحلیلی به مقایسه سه ترجمه انگلیسی بخش‌هایی از سوره مبارکه رعد، از جنبه ساختار و واژگان می‌پردازند.

تبدیل‌ها که به‌منزله واحد ارزیابی مقاله حاضر مد نظر قرار می‌گیرد توسط محققان زیادی مورد پژوهش قرار گرفته است. از جمله قریشی و امین‌زاده (۱۳۹۰) تبدیل‌ها را در نسخه‌های ترجمه ماشینی مورد ارزیابی قرار داده‌اند. آنها در این تحقیق به دنبال این هستند که بدانند در کدام‌یک از سه سیستم ترجمه ماشینی موجود در زبان فارسی (پارس، پدیده و گوگل) شباهت بیشتری به ترجمه انسانی وجود دارد. آنها معیار سنجش این شباهت‌ها را رعایت کردن تبدیل‌های ترجمه‌ای کتفورد توسط هرکدام از این سیستم‌ها قرار داده‌اند. به این معنا که تبدیل‌های موجود در ترجمه‌های این سیستم‌ها از یک متن خاص با تبدیل‌های موجود در ترجمه انسانی از همان متن مقایسه می‌شود، سپس با استفاده از روش‌های آماری میزان شباهت هرکدام از آنها را با ترجمه انسانی می‌سنجند. در پایان سیستم‌ها از لحاظ صحت ساختاری ترجمه و رعایت تبدیل‌های مذکور اولویت‌بندی می‌گردند.

میرزا سوزنی (۲۰۱۹) تبدیل‌های مقوله‌ای کتفورد (تبدیل طبقه^۱، تبدیل ساختار^۲، تبدیل درون نظام^۳ و تبدیل واحد^۴) را در رمان *آرزوهای بزرگ*^۵ چارلز دیکنز^۶ و ترجمه فارسی آن مورد پژوهش قرار می‌دهد. نتایج تحقیق وی مبین این است که همه انواع تبدیل‌ها در ترجمه رخ داده است، اما از میان سایر انواع تبدیل‌های مقوله‌ای، تبدیل مقوله‌ای ساختار از همه دارای بسامد بیشتری بوده است.

حرّی با ارائه دو مقاله، حضور مترجم را به واسطه تبدیل‌ها در متون روایی ترجمه‌شده از دیدگاه زوارت بررسی می‌کند. وی می‌نویسد: «زوارت ضمن بررسی ترجمه آلمانی رمان دن کیشوت، دو الگوی برای بررسی متون روایی ترجمه شده ارائه می‌دهد: الگوی تطبیقی و توصیفی». در الگوی تطبیقی (که در بخش اول مقاله می‌آید) زوارت اقلام دو زبان را در سطح خردساختاری بررسی می‌کند. در قسمت دوم مقاله اول حرّی (۲۰۰۹) انواع تبدیل‌های پیشنهادی زوارت را به تفصیل و با اشاره به ترجمه متون روایی از جمله *گلستان سعدی*، به *سوی فانوس دریایی*، *ماجراهای هکلبری فین* و غیره مورد پژوهش قرار می‌دهد. وی می‌نویسد با این اوصاف، این نتیجه محتمل خواهد بود که تبدیل‌ها در سطح خرد ساختاری بر کلان ساختار متون روایی که در الگوی توصیفی قرار می‌گیرند، تأثیر خواهند گذاشت. در مقاله دیگر، حرّی (۲۰۱۰) به بررسی تأثیر تبدیل‌ها در سطح خردساختار بر کلان‌ساختار متون روایی می‌پردازد.

فرحزاد و اینانلو (۲۰۱۳) در مقاله‌شان ابتدا به‌طور خلاصه چارچوب نظریه زوارت را به‌منزله یک کار تحقیق تأثیرگذار معرفی می‌نمایند و سپس به نقاط قوت و ضعف نظریه می‌پردازند و در پایان پیشنهادهایی را برای سایر محققان ارائه می‌کنند.

-
1. class shift
  2. structure shift
  3. intra – system shift
  4. unit shift
  5. *Great Expectations*
  6. Charles Dickens

۲. ۱. چارچوب نظری پژوهش

۲. ۱. ۱. توجه متفاوت پژوهشگران به تبدیل‌ها و دسته‌بندی آنها

کلمه «تبدیل»^۱ اول‌بار توسط کتفورد^۲ (۱۹۶۵) معرفی و به کار گرفته شد (ماندی^۳، ۲۰۱۶). ایشان (۱۹۶۵، ص ۷۳) تبدیل را این‌گونه تعریف می‌کند: «انحراف از تناظر صوری در فرایند حرکت از زبان مبدأ به مقصد». از آن‌پس تبدیل‌های ترجمه‌ای همواره توسط محققان مورد پژوهش واقع شده‌اند. پژوهشگران، تبدیل‌ها را در سه دسته تبدیل‌های «نحوی»، «معنایی» و «سبکی» تقسیم‌بندی نموده و مورد پژوهش قرار داده‌اند. برای نمونه افرادی چون کتفورد و وینه و داربلنه، عمدتاً، تبدیل‌های نحوی را مد نظر قرار داده‌اند. قابل ذکر است که زوارت در مدل تطبیقی-توصیفی به هر سه مورد پرداخته است.

می‌توان گفت که نظریه زوارت از لحاظ این‌که برای تبدیل‌ها در ترجمه‌های واقعی طراحی شده و به کار رفته است، از سایر نظریه‌ها که روابط بین دو سیستم زبانی را نشان می‌دهند، متمایز است (سایروس^۴، ۲۰۰۹). هلندی در جلد اول کتاب معرفی مطالعات ترجمه درباره نظریه زوارت می‌نویسد: «یک نمونه از مفصل‌ترین تلاش‌ها جهت تحلیل تبدیل‌ها توسط کیتی فن لوون زوارت انجام شده است» (ماندی، ۲۰۰۱، صص. ۶۳-۶۶). بیکر و سالدانها^۵ (۲۰۰۹، صص. ۲۷۳-۲۷۴) نیز به تمایز موجود میان تبدیل‌ها در خردساخت و کلان‌ساخت زوارت اشاره می‌کنند: «درون متدولوژی زوارت (۱۹۸۴، ۱۹۸۹، ۱۹۹۰) تمایزی میان تبدیل‌ها در سطح خردساخت متنی (مدل تطبیقی) و اثرات این تبدیل‌ها در سطح کلان‌ساخت وجود دارد».

از منظر ونوتی^۶، زوارت (۱۹۸۹، ۱۹۹۰) برای تشریح تبدیل‌ها مدل تحلیلی دقیقی را ارائه می‌دهد که بر اساس مفهوم سربین ترجمه، لزوماً، به لحاظ تعادل واژگانی بین زبان مبدأ و مقصد است و به کمک یک فرهنگ لغت توصیفی مناسب قابل شناخت است (زوارت، ۱۹۸۹). سربین ترجمه کمک به ایجاد رابطه میان گونه‌های خردساختی تبدیل‌های معنایی، سبکی و

---

1. shift
2. Catford
3. Munday
4. Cyrus
5. Baker & Saldanha
6. Venuti

منظورشناختی و تبدیل‌های کلان‌ساختی می‌کند که در گفتمان و قالب روایت‌گونه وجود دارد. هنگامی که این نظریه برای ترجمه‌های هلندی نثرهای اسپانیایی و اسپانیایی-آمریکایی به کار گرفته شد، این روش گرایشی را نسبت به «تخصیص»^۱ و «تشریح»^۲ مشخص می‌کند که بلوم کولکا^۳ آن را «فرضیه جهانی‌های^۴ ترجمه» می‌نامد (ونوتی، ۲۰۰۴، ص. ۲۱۶).

پیم^۶ (۲۰۱۴، ص. ۶۷) نیز با اشاره به دامنه و پیچیدگی تحلیل پایین به بالا در مدل مقابله‌ای زوارت (۱۹۸۹، ۱۹۹۰) می‌نویسد: «در اینجا تبدیل‌ها در سطوح بسیاری، از سطح خرد (در سطحی پایین‌تر از جمله) تا سطح کلان (از دید وی، ساختارهای بیانی بر پایه متن) دسته‌بندی می‌شوند». ایشان می‌افزاید خلاصه‌ای مفید در این زمینه در چاپ اول کتاب *معرفی مطالعات ترجمه هلندی* (۲۰۰۱) و در کتاب نوشته هرمانز^۷ (۱۹۹۹) وجود دارد. در نظریه لوون زوارت واحدهای اصلی متن درگیر مقایسه‌ای به نام «بن» ترجمه می‌شوند. ایشان برای تشریح بهتر مفهوم بن ترجمه زبان‌های انگلیسی و اسپانیایی، بیان می‌کند که برای مثال ممکن است، دو واحد متناظر، عبارت انگلیسی «*She sat up suddenly*»^۸ و عبارت اسپانیایی «*se enderezò*» باشند که واژه اسپانیایی در واقع به معنای «او بلند شد نشست» است. مواردی که این دو بن ترجمه در آن اشتراک دارند، «سر بن ترجمه»^۹ خواهد بود. آنگاه که این سر بن ترجمه را مشخص نمودید، شما می‌توانید به دنبال تبدیل‌ها باشید، پس از آن، می‌توانید به روشی مشابه با روش پیشنهادی وینه و داربلنه آنها را دسته‌بندی کنید. برای مثال، ممکن است متوجه شوید که این دو عبارت دارای جایگاه‌های متناظری در دو متن هستند، اما عبارت انگلیسی دارای ارزش (ناگهانی واقع شدن) است که به نظر می‌رسد در جمله اسپانیایی وجود ندارد؛ بنابراین، ما این عدم وجود حللت عمل را یادداشت نموده و آن را یک تبدیل می‌نامیم. در پایان، دفترچه‌ای مملو از این‌گونه تبدیل‌ها خواهیم داشت که امیدواریم این موارد نمونه‌هایی را تشکیل بدهند که برای ما در مورد ترجمه حرفی برای گفتن داشته باشند (پیم، ۲۰۱۴).

1. specification
2. explanation
3. Blum- Kulka
4. universals of translation
5. Pym
6. Hermans

۷- «او بطور ناگهانی بلند شد نشست.»

9. architranseme

۲.۱.۲. مفاهیم اصلی ترجمه یکپارچه و سایر واژگان مرتبط

در این تحقیق برای تشریح نظریه ترجمه یکپارچه فن لوون زوارت از کتاب فرهنگ توصیفی مطالعات نوشته شاتلورث و کاوی^۱ استفاده می‌شود که در آن مفاهیم به اختصار و واضح توضیح داده شده‌اند. ترجمه یکپارچه (شاتلورث و کاوی، ۱۹۹۷) نوعی از ترجمه است که در سطوح بالاتر از جمله، چیزی به متن اضافه و یا از آن حذف نمی‌کند و برای بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود بین روایت‌های داستانی و ترجمه آنها کاربرد دارد.

باید توجه داشت که علی‌رغم شباهت ظاهری واژگانی، کلمه ترجمه یکپارچه^۲، از ترجمه با رویکرد منسجم^۳ اسنل هورن بی تفاوت است. ایشان در کتاب خود تحت عنوان مطالعات ترجمه یک رویکرد منسجم (۱۹۸۸، تجدیدنظر شده در سال ۱۹۹۵) تلاش می‌کند بر اساس نوع متن، انواع وسیعی از مفاهیم ادبی و زیبایی را در قالب یک رویکرد منسجم ارائه نماید (ماندی، ۲۰۱۶). بر اساس نوع متن مدنظر، وی در قالب یک رویکرد لایه‌ای کلی و منسجم، تاریخچه فرهنگی، مطالعات ادبی، مطالعات اجتماعی-فرهنگی، مطالعات منطقه‌ای و برای ترجمه حقوقی، اقتصادی، پزشکی و علمی، مطالعه موضوعات تخصصی مرتبط را می‌گنجانند (ماندی، ۲۰۱۶، صص. ۱۲۰-۱۲۱).

زوارت معتقد است در ترجمه یکپارچه تبدیل‌های ترجمه‌ای در دو سطح اتفاق می‌افتند: نخست سطح خرد^۴ (که شامل جمله‌ها، بندها و گروه‌ها است) و دوم سطح ساختاری کلان^۵ (که مثلاً تغییر در شخصیت‌پردازی، سبک یا زاویه دید روایت را در برمی‌گیرد) او سپس برای آنکه نشان دهد الگوهای یکنواخت تبدیل در سطح اول چه تأثیری در مقوله‌های گسترده‌تر مرتبط با سطح دوم دارد و در نتیجه احساس کلی متن مقصد در مقایسه با متن مبدأ چه است، مدلی نسبتاً پیچیده را طراحی می‌کند (فرحزاد و همکاران، ۱۳۸۵، ص. ۱۳۰). شاتلورث و کاوی (۱۹۹۷، ۱۷۶) می‌نویسند که زوارت «بن ترجمه» را برای اشاره به یک واحد مبنا برای مقایسه زبانی متن ادبی و ترجمه یکپارچه آن به کار می‌برد. زوارت استدلال می‌کند که جمله‌ها،

---

1. Shuttleworth & Cowi
2. integral translation
3. integrated approach
4. microstructure
5. macro structure1

معمولاً، بلندتر و واژه‌ها کوتاه‌تر از آن هستند که بتوان به راحتی مقایسه‌شان کرد، بنابراین وی بن ترجمه را به‌عنوان یک واحد مبنای مناسب برای مقایسه پیشنهاد می‌کند. آنها در ادامه می‌افزایند (۱۹۹۷) بن ترجمه به دو صورت وجود دارد: «بن ترجمه موقعیتی»^۱ که متشکل از گزاره و عناصر نهادی آن است و «بن ترجمه اقماری»^۲ که عملکرد آن به صورت گستره قیدی بن ترجمه موقعیتی است. از این منظر، هر جمله از یک یا بیش از یک بن ترجمه تشکیل می‌شود. زوارت می‌گوید به‌طور متوسط در هر بن ترجمه یک تبدیل یافت می‌شود که عادی است. به عقیده زوارت، «سر بن ترجمه» (شاتلورث و کاوی، ۱۹۹۷) نوعی وجه مشترک نظری است که مبنای مقایسه بین بن‌های ترجمه متن مبدأ و مقصد است. ویژگی‌های مشترک موجود و منعکس شده در سر بن ترجمه، به شکل واژه‌های قاموسی مشترک در بن‌های ترجمه متن مبدأ و مقصد بیان می‌شوند. سه تبدیل خردساختی «مدولاسیون»^۳، «تعدیل»^۴ و «جهش»^۵ بر اساس تشابه و تفاوتی است که بین دو متن مبدأ و مقصد از یک سو و سر بن ترجمه از سوی دیگر وجود دارد. به‌طور خلاصه می‌توان گفت که زوارت بن ترجمه (بت) را کوچک‌ترین واحد معنادار ترجمه در نظر گرفته و سر بن ترجمه (سبت) را واحد مشترک میان بن ترجمه‌ها معرفی می‌کند. در پایان، زوارت بر اساس رابطه میان بن ترجمه و سر بن ترجمه دو زبان مبدأ و مقصد، چهار رابطه ارائه می‌دهد: عدم تبدیل، مدولاسیون (تغییر بیان)، تعدیل و جهش (حرّی، ۲۰۰۹).

از دید زوارت (نقل از شاتلورث و کاوی، ۱۹۹۷) ارتباط بین دو بن ترجمه در صورتی مدولاسیون مد نظر قرار می‌گیرد که یکی از بن‌های ترجمه با سر بن ترجمه رابطه‌ای هم‌معنا و با بن دیگر، رابطه‌ای معنا شمول داشته باشد. به عبارت دیگر، هنگامی که تبدیل به طریقی بین بن‌های متن مبدأ و مقصد حادث شود که بر میزان شمول معنایی اضافه کند یا از آن کم نماید، رابطه موجود بین آن دو مدولاسیون نامیده می‌شود. بسته به این‌که تبدیل به سمت شمول معنایی و یا در جهت خلاف آن انجام شود، به آن تعمیم یا تخصیص می‌گویند. این چنین تبدیلی به لحاظ ماهیت و ذات می‌تولند معنایی و یا سبکی باشد. این نوع تبدیل‌های خرد

1. transeme satellite
2. modulation
3. modification
4. mutation
5. generalization

ساختی می‌توانند بر ویژگی‌های کلان ساخت اثرگذار باشند. مثلاً ترجمه یک واژه عمومی که از لحاظ سبکی خنثی است به یک واژه خاص‌تر و ارزشمند مدارتر، ممکن است باعث تغییر در زاویه دید شود. مدولاسیون نیز به دو گونه انجام می‌شود: تعمیم و تخصیص. تعمیم زمانی صورت می‌پذیرد که به خاطر تفاوت بن‌های ترجمه متن مبدأ و مقصد، تبدیل‌ها در سمت متن مقصد عمومیت بیشتری می‌یابند. تخصیص نیز در جهت عکس این پدیده صورت می‌گیرد. تفاوت این دو مقوله در این است که با انجام تخصیص، تبدیل بین دو متن در جهت دستیابی به وضوح بیشتری از گفتار است. به عبارت دیگر، در تخصیص بیان معنای بن ترجمه مقصد، با افزودن واژگان بیشتر و یا با به کار بردن کلمه‌هایی با مفهوم خاص‌تر و ارزشمند مدارتر، با دقت و ظرافت بیشتری انجام می‌شود.

تعدیل نیز زمانی در ترجمه اتفاق می‌افتد که هر یک از دو بن ترجمه با سر بن ترجمه متناظر خود دارای رابطه‌ای معنا شمول باشد و رابطه کلی میان آنها هم از نوع «تضاد» باشد. برای مثال انتخاب کلمه‌ای با تفاوت اندک معنایی، استفاده از اجزای دیگر کلام (مثلاً استفاده از اسم به جای فعل)، یا جایگزین کردن کلمه‌ای با نهم‌مایه‌های سبکی متفاوت مثال‌هایی از تعدیل مد نظر قرار می‌گیرند (نقل از شاتلورث و کاوی، ۲۰۱۴).

جهش (شاتلورث و کاوی، ۱۹۹۷) زمانی رخ می‌دهد که هیچ رابطه‌ای بین دو بن ترجمه وجود نداشته باشد. در این صورت، ایجاد سرین ترجمه نیز ممکن نیست. طبق نظر زوارت سه نوع جهش وجود دارد: افزایش بندها یا گروه‌ها، حذف بندها یا گروه‌ها و تغییر ریشه‌ای معنا.

۳. روش پژوهش

ابتدا بخش‌هایی از ترجمه سوره بقره به دو زبان فارسی و انگلیسی از دو مترجم (الهی قمشه‌ای و انصاریان برای ترجمه‌های فارسی و آربری و شاکر برای ترجمه‌های انگلیسی) به صورت هدفمند و در قالب مطالعه موردی انتخاب می‌شوند. سپس هر کدام از این ترجمه‌ها با استفاده از بخش تطبیقی مدل زوارت مورد ارزیابی و بررسی قرار می‌گیرند. ارزیابی متن‌های ترجمه بر اساس روابط شمولیت و تفاوت‌های سبکی معنایی و عدم رابطه بین دو متن مبدأ و مقصد انجام می‌شود. در پایان آن‌گونه که زوارت بیان می‌دارد که تبدیل‌های خردساخت ممکن است به تبدیل‌های کلان‌ساخت منجر بشوند، ترجمه‌ها بررسی می‌شوند. قابل ذکر است که مدل

زوارت دارای رویکردی جامع و مفصّل است که به منظور تحلیل ترجمه (پایین به بالا از خُردساخت به کلان‌ساخت) مد نظر قرار می‌گیرد. همان‌گونه که پیش از این بیان شد، این مدل از دو بخش «توصیفی» و «تطبیقی» تشکیل شده است که در بخش تطبیقی ابتدا دو متن مبدأ و مقصد به بخش‌هایی به نام بن ترجمه تقسیم‌بندی می‌شوند. معنا و مفهوم ثابت مشترک بین دو متن به منزله سربن ترجمه لحاظ می‌شود. به ترتیب، هریک از بخش‌های متن مبدأ و مقصد (بن‌های ترجمه) با سربن ترجمه مقایسه می‌شوند که روابط متفاوت بین متون مبدأ و مقصد را آشکار می‌کنند. روابط شمولی نشان‌دهنده مدولاسیون، روابط متضاد (به لحاظ معنایی، سبکی و نحوی) نشان‌دهنده تعدیل و عدم رابطه نشان‌دهنده جهش است.

۴. یافته‌های پژوهش

اکنون با توجه به مفاهیم ذکر شده، به بررسی ترجمه‌ها پرداخته می‌شود:

- مثال ۱ (جهش و تعدیل)

قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهَ ... (بقره ۲۴۹).

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۶۰): ولی کسانی که یقین داشتند ملاقات‌کننده خدا هستند، گفتند...

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۴۱): ... آنان که به لقا، رحمت خدا و ثواب آخرت معتقد بودند... و گفتند...

- Arbery's Translation (1955, p.38): Said those who reckoned they should meet God...

ترجمه معکوس^۱: گفتند کسانی که گمان می‌کردند باید آنها خداوند را ملاقات بکنند...

- Shakir's Translation (2003, P.18): Those who were sure they would meet their Lord said...

ترجمه معکوس: کسانی که یقین داشتند آنها ملاقات‌کننده پروردگارشان هستند، گفتند...

۱. ترجمه معکوس توسط پژوهشگر انجام شده است.

توضیح: در ترجمه آربری واژه «یظنون» به «reckoned» (گمان کردن، فرض کردن) ترجمه شده است که نمونه‌ای از «جهش» با تغییر ریشه‌ای معنا است؛ اما متن آن به متن عربی نزدیک‌تر است. در ترجمه‌های شاکر، انصاریان و الهی‌قمشه‌ای هم به علت تفاوت سبکی (تفاوت ساختاری) نمونه‌ای از «تعدیل» وجود دارد. در ترجمه الهی‌قمشه‌ای نیز نمونه‌ای از «جهش» (افزایش بندها یا گروه‌ها (رحمت خدا و ثواب آخرت)) وجود دارد.

- مثال ۲ (جهش و تعدیل)

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ... (بقره ۲۹)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۷): سپس آفرینش آسمان‌ها را اراده کرد.

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۵): پس از آن به خلقت آسمان‌ها نظر گماشت.

- Arbery's Translation (1955, p.21): ... then He lifted himself to the heaven.

ت. م: و او خود به آسمان رفت.

- Shakir's Translation (2003, p.2): ... and He directed Himself to the heaven.

ت. م: و او خود به آسمان توجه کرد.

توضیح: در ترجمه آربری با به‌کارگیری واژه «lifted» (بالا بردن) به جای «استوی» (توجه کردن) نمونه‌ای از «جهش» با تغییر ریشه‌ای معنا صورت گرفته است؛ اما در ترجمه شاکر و در ترجمه‌های فارسی این واژه به‌درستی ترجمه شده است. همچنین در ترجمه شاکر، کلمه «ثم» که به معنای که اشاره به روابط ترتیبی دارد (یکی پس از دیگری) به کلمه ربطی «and» (اشاره به روابط هم‌تراز و هم‌سطح بدون روابط ترتیبی) ترجمه شده و نمونه‌ای از «تعدیل» با استفاده از کلمه‌ای با اندک تفاوت معنایی است. در ضمن در هر دو ترجمه انگلیسی، ضمیر انعکاسی «himself» وجود دارد که به‌نوعی «جهش» از نوع افزایش بندها را در پی دارد.

- مثال ۳ (جهش و تعدیل)

وَسَنزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ (بقره ۵۸)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۲): و به‌زودی [پاداش] نیکوکاران را بیفزاییم.

- ترجمه الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۲): و بر ثواب نیکوکاران خواهیم افزود.

- Arbery's Translation (1955, p.23): and increase the good doers.

ت. م: و نیکوکاران را افزایش می‌دهیم.

- Shakir's Translation (2003, p.4): and give more to those who do good [to others].

ت. م: و بیشتر می‌دهیم به کسانی که نسبت به دیگران کارهای شایسته انجام دهند.

توضیح: ترجمه آربری به لحاظ ساختار و سبک نزدیک به متن عربی است، اما با انتخاب واژه «increase» برای «سنزید» معنای ریشه‌ای آن را تغییر داده است (جهش). شاکر و الهی‌قمشه‌ای هم در ترجمه‌های خود با انتخاب واژه با لندک تفاوت معنایی (فعل زمان حال به جای فعل زمان آینده و عمل توصیف (the good = those who do good to others) تعدیل انجام داده‌اند. در ترجمه انصاریان واژه «به‌زودی» (قید زمان) به فعل اضافه‌شده که نمونه‌ای از «تعدیل» است.

- مثال ۴ (جهش، مدولاسیون و تعدیل)

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (بقره، ۲)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۲): در [وحی بودن و حقانیت] این کتاب [باعظمت]

شکی نیست، سراسرش برای پرهیزگاران هدایت است.

- ترجمه الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۲): این کتاب که هیچ شک در آن نیست راهنمای

پرهیزگاران است.

- Arbery's Translation (1955, p.19): This is the book, where is no doubt, a guidance to God-fearing.

ت. م: این کتابی است که در آن شکی نیست، راهنمایی برای پرهیزگاران.

- Shakir's Translation (2003, p.1): This book, there is no doubt, is a guide to those who guard [against evil].

ت. م: این کتاب، شکی نیست، راهنمایی است برای کسانی که خود را از شر شیطان

محفوظ نگه می‌دارند.

توضیح: آربری برای «متقین» از واژه عام‌تر «God-fearing» استفاده کرده است که به معنای گذراندن یک زندگی صادقانه و مذهبی است که نمونه‌ای از «تعمیم» (مدولاسیون) به شمار می‌رود. در تشریح متقین آمده است: افرادی هستند که خود را از شر شیطان حفظ می‌کنند. در ترجمه شاکر به آن توجه شده است، اما این افزایش در واژگان برای تشریح مفهوم نمونه‌ای از تعدیل با استفاده از نهان‌مایه‌های سبکی متفاوت است. همچنین آربری برای «هدی» از «a guide» به معنای «هادی» استفاده کرده است که به نظر می‌رسد معادل مناسبی نیست (استفاده از واژه‌ای با لندک تفاوت معنایی و نمونه‌ای از تعدیل). انصاریان نیز با آوردن «سراسرش»، جهش از نوع افزایش را انجام داده است.

- مثال ۵ (مدولاسیون)

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ (بقره، ۳)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۲): و از آنچه به آنان روزی داده‌ایم، انفاق می‌کنند.

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۲): و از هرچه روزیشان کردیم به فقیران انفاق کنند.

- Arbery's Translation (1955, p.19): and expend of that We have provided them.

ت. م: و خرج می‌کنند از آنچه برایشان فراهم کرده‌ایم.

- Shakir's Translation (2003, p.1): and spend out of what we have given them.

ت. م: و خرج می‌کنند از آنچه به آنها داده‌ایم.

توضیح: «انفاق» به معنای خرج کردن در راه رضای خداوند است و نه صرفاً خرج کردن. از این منظر هر دو ترجمه انگلیسی مناسب نیستند و نمونه‌ای از «تعمیم» (مدولاسیون) محسوب می‌شوند. در ترجمه‌های فارسی به علت قرابت زبانی و مذهبی اصل کلمه قرض گرفته شده است.

- مثال ۶ (مدولاسیون)

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ... (بقره، ۸۲)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۷): و کسانی که ایمان آوردند و کارهای شایسته انجام دادند، اهل بهشتند...

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۱۲): و کسانی که ایمان آوردند و کارهای شایسته انجام دادند، آنان اهل بهشتند...

- Arbery's Translation (1955, p.24): And those that believe, and do deeds of righteousness - those are the habitants of Paradise...

ت. م: و آنان که ایمان دارند و کارهای شایسته انجام می‌دهند، اینان ساکنان بهشتند...

- Shakir's Translation (2003, p.6): And (as for) those who believe, and do good deeds, these are the dwellers of the garden...

ت. م: و برای کسانی که ایمان دارند و کارهای شایسته انجام می‌دهند، اینان ساکنان باغ و بوستانند...

توضیح: همان‌گونه که ملاحظه می‌شود «جنت» به معنای بهشت است که با کلمه «Paradise» هم‌معنا است، اما کلمه «garden» (در ترجمه شاکر) به معنای باغ و بوستان بوده و نمونه‌ای از «تعمیم» (مدولاسیون) محسوب می‌شود.

- مثال ۷ (جهش و تعدیل)

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ... (بقره، ۵۳)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۱): و [یاد کنید] هنگامی که به موسی کتاب و میزان جداکننده [حق از باطل] عطا کردیم.

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۸): و (به یاد آورید) وقتی که برای راهنمایی به موسی کتاب و فرقان عطا کردیم.

- Arbery's Translation (1955, p.22): and when we gave to Moses the book and the salvation.

ت. م: و هنگامی که ما به موسی کتاب و رستگاری دادیم.

- Shakir's Translation (2003, p.4): and when we gave Musa the book and the distinction.

ت. م: و هنگامی که ما به موسی کتاب و جداکننده و تمییز کننده دادیم.

توضیح: «فرقان» در حقیقت اشاره به جداکننده حق از باطل دارد و هیچ کدام معادل مناسبی نیستند؛ اما به نظر می‌رسد که واژه «distinction» بهتر از «salvation» باشد. در این مورد در ترجمه شاکر «تعمیم» و در ترجمه آربری «جهش» از نوع تغییر ریشه‌ای معنا وجود دارد. در ترجمه‌های مناسب فارسی نیز الهی‌قمشه‌ای ترجیح داده است که این واژه را وام بگیرد و انصاریان نیز به تشریح واژه پرداخته که نمونه از تعدیل با نهان‌مایه‌های سبکی متفاوت است.

- مثال ۸ (جهش)

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ (بقره، ۶۶)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۴): در نتیجه، آن [مجازات] را عبرتی برای کسانی که شاهد حادثه بودند و کسانی که بعد از آنان می‌آیند و پندی برای پروا پیشگان قرار دادیم.

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۱۰): و این عقوبت مسخ را کیفر آنها و عبرت اخلاف آنها و پند برای پرهیزگاران گردانیدیم.

- Arbery's Translation (1955, p.23): and we made it a punishment exemplary for the former times and for the latter.

ت. م: و ما آن را عبرتی برای گذشتگان و آیندگان قرار دادیم.

- Shakir's Translation (2003, p.5): and we made them an example to those who witnessed it and for those came after it.

ت. م: و ما آنها را مثال و نمونه‌ای برای کسانی که شاهد آن بودند و برای کسانی که بعد از آن آمدند، قرار دادیم.

توضیح: در اینجا نیز شاکر ترجمه موقفی را ارائه نموده است، اما آربری با تغییر ریشه‌ای معنا (گذشتگان به جای کسانی که در حال حاضر هستند) دچار اشتباه شده است. الهی‌قمشه‌ای نیز با آوردن کلمه «مسخ» نوعی از افزایش (جهش) را انجام داده است. با توجه به این که این مفهوم قابل استنباط از آیات قبلی است، شاید بهتر بود که وی این کلمه را در قلاب (چنگک) قرار می‌داد.

- مثال ۹ (مدولاسیون و جهش)

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا... (بقره، ۳۹)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۹): و کسانی که کافر شدند و آیات ما را تکذیب کردند...

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۷): و آنان که کافر شدند و تکذیب آیات ما کردند...
- Arbery's Translation (1955, p.22): As for the unbelievers who cry lies to our signs...

ت. م: و برای کافران کسانی که بانگ برمی‌آورند که آیات ما کذب است...

- Shakir's Translation (2003, p.3): and (as to) those who disbelieve in and reject my communications...

ت. م: و نسبت به کسانی که اعتقاد ندارند و گفتار من را تکذیب و رد می‌کنند...

توضیح: «آیه» به معنای نشانه و علامت است و آربری نیز به‌درستی آن را ترجمه نموده است؛ اما شاکر با آوردن معادل «communications» (پیام و گفتار و به‌طور کلی ارتباطات) «تخصیص» (کلام خدا به‌منزله یکی از نشانه‌های خاص خداوند) انجام داده است. همچنین وی عبارت «والذین کفروا» را به یک کلمه «unbelievers» تقلیل داده است که نمونه از «تعدیل» با نهمان‌مایه‌های سبکی متفاوت است. از طرفی در ترجمه شاکر، ضمیر متکلم جمع به متکلم وحده ترجمه شده که نمونه‌ای از «تعدیل» (انتخاب واژه‌ای با اندک تفاوت معنایی) است. در ترجمه‌های فارسی اصل واژه (آیه) وام گرفته شده است.

- مثال ۱۰ (تعدیل)

...ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ ... (بقره، ۵۴)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۱): ... که این عمل برای شما در پیشگاه پروردگارتان بهتر است...

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۱۲): ... این در پیشگاه خدا بهترین کفاره عمل شما است...

- Arbery's Translation (1955, p.22): That will be better for you in your creator sight...

ت. م: این بهترین است برای شما در برابر خالقتان...

- Shakir's Translation (2003, p.4): that is best for you with your creator...

ت. م: این بهتر خواهد بود برای شما در پیشگاه خالقان...

توضیح: واژه «خیر» در حالت وصفی به معنای «بهتر» (صفت برتر) است. شاکر و الهی‌قمشه‌ای با تبدیل آن به صفت «برترین» نمونه‌ای از «تعلیل» (انتخاب واژه‌ای با لندک تفاوت معنایی) انجام داده است.

- مثال ۱۱ (تعدیل)

... وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ (بقره، ۴۰)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۹): و [نسبت به پیمان‌شکنی] فقط از من بترسید.

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۷): و تنها از من بر حذر باشید.

- Arbery's Translation (1955, p.22): and have awe of me.

ت. م: و از من پروا کنید.

- Shakir's Translation (2003, p.3): and of me, me alone, should you be afraid.

ت. م: و از من، صرفاً من، شما باید بترسید.

توضیح: بخشی از مفهوم جمله (تأکید و حصر معادل) در ترجمه آربری نمونه‌ای از «تعدیل» (آوردن واژه یا مفهومی با اندک تفاوت معنایی) است؛ اما در ترجمه شاکر و انصاریان و الهی‌قمشه‌ای بدان توجه شده است.

- مثال ۱۲ (تعدیل و جهش)

وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ (بقره، ۷۸)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۱۶): و گروهی از یهود، اشخاص بی‌سوادی هستند و از کتابی آسمانی تورات، جز خواندن الفاظ چیزی نمی‌دانند و حال آنکه [در امر دین به سبب عدم تحقیق و دنبال نکردن معرفت] فقط در مسیر خیال واهی قدم برمی‌دارند.

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۱۲): بعضی عوام یهود که خواندن و نوشتن هم ندانند تورات را جز آمال و آرزوی باطل خود نپندارند و تنها پابست خیالات خام و پندار بیهوده خویشند.

- Arbery's Translation (1955, p.24) And some there are of them that are common folk not knowing the book, but only fancies and mere conjecture.

ت. م: و برخی از آنان که مردمان عادی هستند کتاب [و حکمت] نمی‌دانند بلکه تنها خیالات و گمان‌های صرف [می‌دانند].

- Shakir's Translation (2003, p.5): And there are among them illiterates who know not the book but only lies, and they do but conjecture.

ت. م: و در بین آنان افراد بی‌سوادی وجود دارند که کتاب ندانند به‌جز کذب و آنچه آنان می‌دانند فقط گمان است.

توضیح: این آیه شامل دو بخش است، بخش اول دیدگاه یهودیان و بخش دوم دیدگاه خداوند در مورد افکار و پندار نادرست آنها است. در ترجمه شاکر هر دو بخش وجود دارد، اما در ترجمه آربری بخش دوم دیدگاه خداوند حذف شده و وی کل آیه را به‌منزله دیدگاه یهودیان فرض کرده است که نمونه‌ای از «جهش» (حذف) است. در تمامی ترجمه‌ها نمونه‌هایی از افزایش واژگانی (جهش از نوع افزایش بندها) برای فهم بهتر وجود دارد که بهتر بود در قلاب قرار داده می‌شد و همچنین مترجمان به تشریح واژه پرداخته‌اند که نمونه‌ای از «تعدیل» با نهان‌مایه‌های سبکی متفاوت است.

- مثال ۱۳ (تعدیل و جهش)

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ
(بقره، ۱۴)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۴): و هنگامی که با اهل ایمان دیدار کنند گویند ما ایمان آوردیم و چون با شیطان‌هایشان [که سران شرک و کفرند] خلوت گزینند گویند بدون شک ما با شمایم جز این نیست که ما با [تظاهر به ایمان] آنان را مسخره می‌کنیم.

- ترجمه الهی‌قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۳): و چون به اهل ایمان برسند گویند ما ایمان آوردیم؛ و وقتی با شیاطین خود خلوت کنند، گویند ما با شمایم، جز این نیست که (مؤمنان) را مسخره می‌کنیم.

- Arbery's Translation (1955, p.19): When they meet those who believe, they say, 'We believe; but when they go privily to their Satans, they say, 'We are with you; we were only mocking.

ت. م: هنگامی که آنان افرادی را که مؤمن هستند، ملاقات می کنند، می گویند که ما ایمان داریم؛ اما وقتی که مخفیانه به سوی شیاطینشان می روند ما با شما هستیم و صرفاً آنان را به استهزا گرفته ایم.

- Shakir's Translation (2003, p.1): And when they meet those who believe, they say: We believe; and when they are alone with their Shaitans, they say: Surely, we are with you, we were only mocking.

ت. م: و آنها هنگامی که افرادی را که مؤمن هستند می بینند می گویند ما ایمان داریم؛ و وقتی با شیطان هایشان تنها هستند می گویند: یقیناً ما با شما هستیم، ما فقط آنها را مورد تمسخر قرار می دادیم.

توضیح: الهی قمشه‌ای با انتخاب کلمه‌ای با نهم‌مایه‌های سبکی متفاوت، (به هم رسیدن به جای ملاقات کردن) «تعدیل» انجام داده است. در ترجمه انصاریان با اضافه شدن «بدون شک»، «جهش» از نوع اضافه کردن بندها و عبارت‌ها وجود دارد. در هر دو ترجمه انگلیسی با آوردن کلمه «فقط» برای تأکید تعدیل از نوع انتخاب کلمه‌ای با نهم‌مایه‌ای سبکی متفاوت صورت گرفته است.

- مثال ۱۴ (تعدیل و جهش)

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ (بقره، ۱۵)

- ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۹، ص. ۴): خدا آنان را (به کيفر این کار منافقانه در دنیا و آخرت) عذاب خواهد کرد و آنان را در سرکشی و تجاوزشان مهلت دهد.

- ترجمه الهی قمشه‌ای (۱۳۹۴، ص. ۳): خدا به ایشان استهزا کند و در سرکشی مهلتشان دهد که حیران بمانند.

- Arbery's Translation (1955, p.19): God shall mock them, and shall lead them on blindly wandering in their insolence.

ت. م: خداوند آنان را مورد استهزا و تمسخر قرار می‌دهد و آنان را به گمراهی کورکورانه‌ای، به سبب گستاخی‌شان رهنمون می‌سازد.

- Shakir's Translation (2003, p.2): Allah shall pay them back their mockery, and He leaves them alone in their inordinacy, blindly wandering on.

ت. م: الله تمسخر آنان را به خودشان بازمی‌گرداند و او (خداوند) آنها را به مدت مدیدی تنها وامی‌گذارد که کورکورانه در گمراهی‌شان بمانند.

توضیح: انصاریان با تغییر ریشه‌ای معنا (تبدیل تمسخر به عذاب کردن) «جهش» انجام داده است. برای این واژه، در ترجمه شاکر با انتخاب کلمه‌ای با نهم‌مایه‌های سبکی متفاوت، تعدیل صورت گرفته است. در ترجمه الهی‌قمشه‌ای با اضافه شدن «حیران بمانند»، «جهش» از نوع اضافه کردن بندها و عبارت‌ها وجود دارد.

به‌طور خلاصه برای ترجمه‌های انگلیسی و فارسی خواهیم داشت:

در ترجمه‌های انگلیسی برای ترجمه آربری به‌طورکلی ۱۴ مورد تبدیل [۲ مورد مدولاسیون (تعمیم)؛ ۴ مورد تعدیل (انتخاب واژه با لندک تفاوت معنایی ۲ مورد و نهم‌مایه‌های سبکی متفاوت ۲ مورد) و ۸ مورد جهش (۲ مورد افزایش بندها و ۱ مورد کاهش بندها و ۵ مورد تغییر ریشه‌ای معنا)] وجود دارد. در ترجمه شاکر نیز به‌طورکلی ۱۶ مورد تبدیل [۴ مورد مدولاسیون (۳ مورد تعمیم و ۱ مورد تخصیص) ۱۰ مورد تعدیل (انتخاب واژه با لندک تفاوت معنایی ۴ مورد و نهم‌مایه‌های سبکی متفاوت ۶ مورد) و ۲ مورد جهش (افزایش بندها)] وجود دارد.

در ترجمه‌های فارسی برای ترجمه انصاریان نیز به‌طورکلی ۸ مورد تبدیل [۴ مورد تعدیل (۱ مورد انتخاب واژه با لندک تفاوت معنایی و ۳ مورد نهم‌مایه‌های سبکی متفاوت) و ۴ مورد جهش (۳ مورد افزایش بندها و ۱ مورد تغییر ریشه‌ای معنا] وجود دارد. در ترجمه الهی‌قمشه‌ای نیز به‌طورکلی ۸ مورد تبدیل [۴ مورد تعدیل (۱ مورد انتخاب واژه با لندک تفاوت معنایی و ۳ مورد نهم‌مایه‌های سبکی متفاوت) و ۴ مورد جهش (افزایش بندها)] وجود دارد.

موارد یادشده در قالب جدول (۱) عبارت‌اند از:

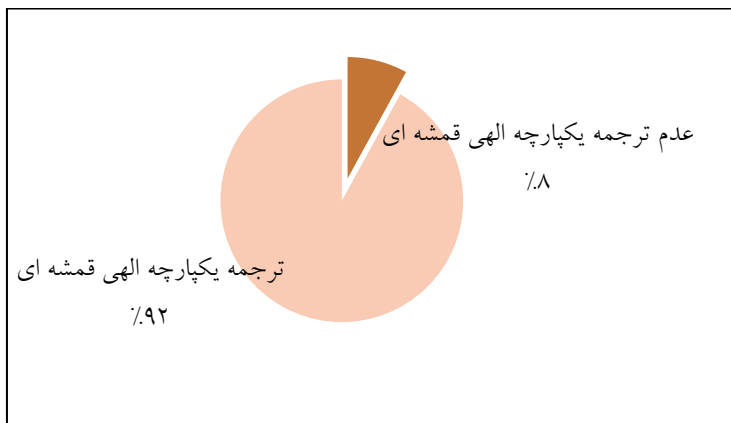

جدول ۱. عدم ترجمه یکپارچه مترجمان

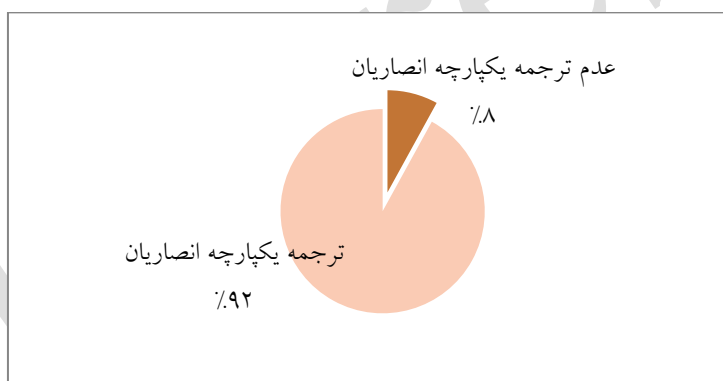
عدم وجود ترجمه یکپارچه				
ترجمه شاکر	ترجمه آبری	ترجمه الهی قمشه‌ای	ترجمه انصاریان	
۵-۶-۷	۵-۴			تعمیم
۹				تخصص
۲-۳-۱۰-۹	۴-۱۱	۱۰	۳	انتخاب واژه با اندک تفاوت معنایی
				استفاده از دیگر اجزای کلام
۱-۴-۹-۱۲- ۱۳-۱۴	۱۲-۱۳	۱-۱۲-۱۳	۷-۱۲-۱	نهان‌مایه‌های سبکی متفاوت
۱۲-۲	۱۲-۲	۱-۸-۱۲-۱۴	۴-۱۲-۱۳	افزایش بندها
	۱۲			کاهش بندها
	۱-۲-۳-۷-۸		۱۴	تغییر ریشه‌ای معنا

۵. بحث و نتیجه‌گیری

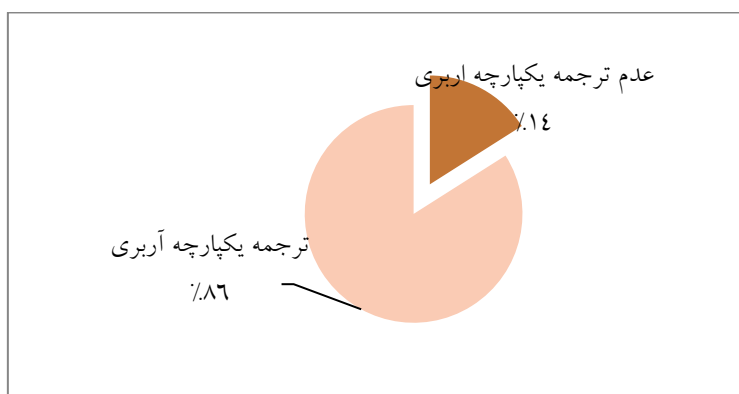
برای نشان دادن بهتر نتایج تحقیق، ابتدا نمودار دایره‌ای (نمودارهای دایره‌ای ۱ تا ۴) برای ترجمه یکپارچه و عدم ترجمه یکپارچه، به صورت جداگانه برای هر یک از مترجمان ارائه می‌شود. سپس باز هم در قالب نمودار دایره‌ای (نمودار دایره‌ای ۵)، عدم ترجمه یکپارچه مترجمان در یک پیوستار و به صورت کلی نشان داده می‌شود:

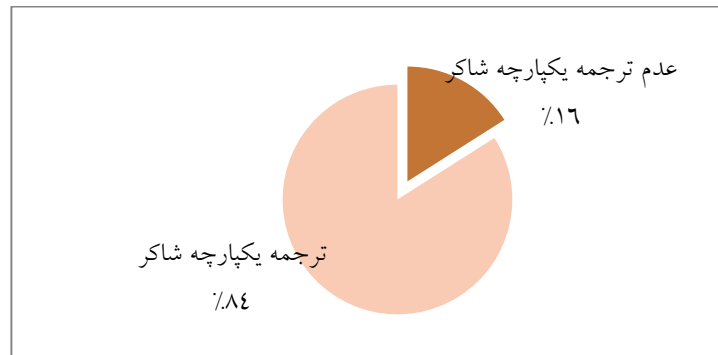
شکل ۱. ترجمه الهی قمشه‌ای

شکل ۲. ترجمه انصاریان

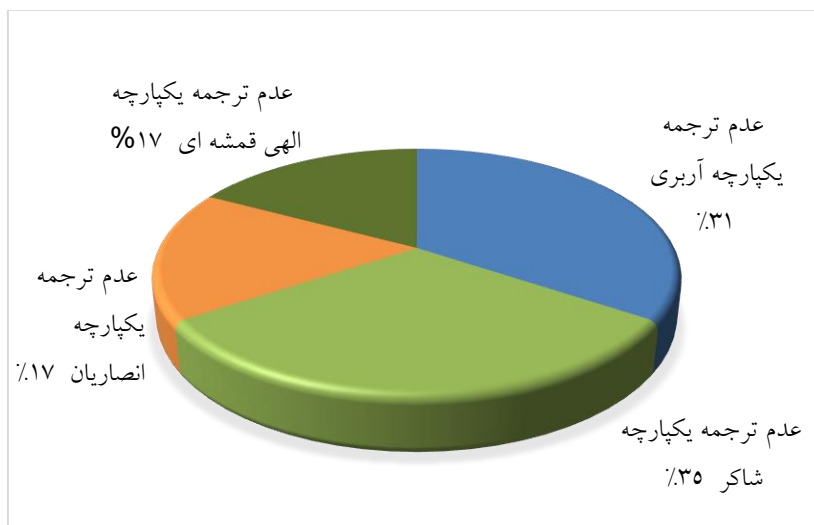

شکل ۳. ترجمه آربری

شکل ۴. ترجمهٔ شاکر

اگر بخواهیم عدم ترجمه تمامی مترجمان را در یک نمودار دایره‌ای (نمودار دایره‌ای ۵) نشان دهیم، خواهیم داشت:

شکل ۵. عدم ترجمهٔ یکپارچه مترجمان

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود بیشترین مورد تبدیل‌ها در ترجمهٔ آبربی و پس‌از آن در ترجمهٔ شاکر وجود دارد که بر اساس این مدل، مبین آن است که ترجمهٔ شاکر منسجم‌تر از ترجمهٔ آبربی است. در ترجمه‌های ایرانی نیز نسبت‌ها باهم برابر است. نکتهٔ قابل تأمل این است که سطح تبدیل‌ها (با حداقل ۸) در ترجمه‌های ایرانی قرآن کریم نسبت به ترجمه‌های

انگلیسی (با حداکثر ۱۶) بسیار کمتر است و ترجمه‌های ایرانی نسبت به هم تفاوتی ندارند؛ اما همان‌گونه که در نمودار هم به‌طور واضح مشخص است ترجمه‌های فارسی با ترجمه‌های انگلیسی تفاوت چشمگیری دارند که نشان از انسجام کمتر ترجمه‌های انگلیسی نسبت به ترجمه‌های فارسی دارد.

فن لوون زوارت (۱۹۸۹، ۱۹۹۰) معتقد است که با بررسی و تطبیق تعداد زیادی از بن‌ها و سر بن‌های ترجمه، روند مشخصی به دست می‌آید که بر نظرات، برداشت‌ها و خط‌مشی ترجمه‌ای مترجمان اثر می‌گذارد. در واقع، قسمت توصیفی مدل زوارت بینشی عینی درباره تفاوت متن مبدأ و مقصد ارائه می‌کند. از این منظر می‌توان گفت: ترجمه آربری با بیشترین مورد تبدیل از نوع تغییر ریشه‌ای معنا شنیدترین حلت انحراف معنایی و با کمترین مورد نهان‌مایه‌های سبکی متفاوت (۲ مورد) بیشترین وفاداری به متن مبدأ را دارد. ترجمه شاکر نیز با داشتن تعداد تبدیل‌های سبکی بیشتر نسبت به بقیه و بیشترین موارد تبدیل واژگانی از نوع اندک تفاوت معنایی، بیشترین انحراف سبکی و بیشترین حالت تفاوت جزئی معنایی را دارد.

در تمامی ترجمه‌ها افزایش بندها جهت کاهش ثقل واژگانی وجود دارد؛ اما ترجمه‌های فارسی با داشتن بیشترین تعداد تبدیل‌ها از این نوع تبدیل، دارای متن قابل فهم‌تری نسبت به ترجمه‌های انگلیسی هستند؛ و هرکدام با داشتن ۳ مورد انحراف سبکی، به سبک متن اصلی وفادار نمانده‌اند.

به‌طور کلی و همان‌طور که مشهود است، چون سیاق متن مذهبی است و در آن پیام نسبت به قالب کلام برتری دارد، از این منظر مترجمان سعی نموده‌اند که تا حد زیادی از ایجاد تبدیل‌ها در سطح کلان (تغییر در شخصیت‌پردازی، تغییر در زاویه دید و سبک گفتار) اجتناب کنند.

نکته بسیار مهمی که شاید بتوان گفت می‌تواند پژوهش حاضر را از دیگر آثار مشابه متمایز کند و در واقع، زوارت سعی در بیان و ارائه آن دارد، این است که گاهی وجود تغییرات کوچک در ترجمه می‌تواند تغییرات کلانی را به همراه داشته باشد که خود فرد مترجم نیز ممکن است بدان آگاه نباشد. در مثال دوم برای هر دو ترجمه انگلیسی از ضمیر انعکاسی (himself) استفاده شده که نمونه‌ای از تبدیل جهش با افزایش بندها است که برخلاف متن مبدأ است و در

ترجمه‌های فارسی نیز وجود ندارد. با انجام این کار فاعل بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد و این گمان را برای کسانی که به یگانگی خداوند اعتقاد ندارند ایجاد می‌کند که شاید که در کنار خداوند متعال، خدایان دیگری وجود داشته، اما خداوند، خود این کار را انجام داده است که می‌توان آن را تا حدی به‌منزله تبدیل خرد ساختی که منجر به تبدیل در سطح کلان (تغییر در شخصیت) شده است، مد نظر قرار داد. به نظر می‌رسد مترجمان انگلیسی به این امر واقف نبوده‌اند که اگر می‌بودند احتمالاً به خاطر وفاداری به متن اصلی هم از انجام آن خودداری می‌کردند.

شایان یادآوری است که در دو جامعه عربی و ایرانی به علت نزدیک‌تر بودن مفاهیم مذهبی و امکان وام‌گیری در بسیاری از مفاهیم خاص، همان‌گونه که در مثال‌ها نیز دیدیم (برای نمونه، انفاق به جای خرج کردن) ترجمه‌ها منسجم‌تر و یکپارچه‌تر هستند.

کتاب نامه

آقاملایی، ا. (۱۳۹۵). بررسی معادل‌های واژه تقوی در بیست ترجمه فارسی و انگلیسی قرآن مجید. در ح. امامی و ج. فاروقی (ویراستان)، کتابچه مقالات همایش ملی ترجمه و مطالعات بینارشته‌ای (صص. ۳۰۰-۲۹۳). انتشارات دانشگاه بیرجند.

پیم، ا. (۱۳۹۷). جستاری در نظریه‌های ترجمه (ا. یاراحمدزهی، مترجم). انتشارات طلعه سبز. حری، ا. (۱۳۸۹). بررسی حضور مترجم به واسطه تبدیل‌ها در متون روایی ترجمه شده با نگاهی به دیدگاه لوون-زوارت (بخش اول). مطالعات ترجمه، ۶(۲۴)، ۳۳-۵۱.

حری، ا. (۱۳۹۰). بررسی حضور مترجم به واسطه تبدیل‌ها در متون ترجمه شده با نگاهی به دیدگاه لوون-زوارت (بخش سوم و پایانی): الگوی توصیفی. مطالعات ترجمه، ۸(۲۹)، ۷-۲۵.

عامری، خ.، و حسینی، ز. ا. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی ترجمه‌های انگلیسی قرآن آربری، شاکر و قرایی از آیات منتخب سوره رعد. پژوهش‌نامه تفسیر و زبان قرآن، ۴(۲)، ۷-۲۴.

<https://doi.org/10.30473/quran.2016.3054>

قرآن کریم (ح. انصاریان، مترجم). (۱۳۸۹). انتشارات آیین دانش.

قرآن کریم (م. الهی قمشه‌ای، مترجم). (۱۳۹۴). انتشارات پیام عدالت.

قریشی، م. ح.، و امین زاده، س. (۱۳۹۰). مقایسه ترجمه‌های سه سیستم پارس، پدیده و گوگل بر اساس تبدیل‌های ترجمه کتفورد. مطالعات ترجمه، ۹(۳۴)، ۳۹-۵۴.

منصوری، م. (۱۳۹۴). بررسی نحوی بیان مجهول در ترجمه‌های فارسی قرآن کریم. *مطالعات ترجمه*، ۱۲(۴۷)، ۸۰-۶۳.

ناعمی، ز.، شیرکوند، م.، و نوروزی فرد، ف. (۱۳۹۵). بررسی و ارزیابی زبانی و فنی ترجمه سوره مریم با تکیه بر ترجمه استاد الهی قمش‌های. در ح. امامی و ج. فاروقی (ویراستان)، *کتابچه مقالات همایش ملی ترجمه و مطالعات بینارشته‌ای* (صص. ۴۳۰-۴۳۶). انتشارات دانشگاه بیرجند.

نورا، م. (۱۳۹۵). حوزه معنایی واژگان گناه در قرآن و نقد ترجمه‌های انگلیسی آن‌ها. در ح. امامی و ج. فاروقی (ویراستان)، *کتابچه مقالات همایش ملی ترجمه و مطالعات بینارشته‌ای* (صص. ۱۹۴-۱۸۳). انتشارات دانشگاه بیرجند.

Agha Mollaiee, E. (2016). Barasiy-e moadelhāy-e vazhe taqavi dar bist tarjomeh fārsi va englisi qoran majid [The evaluation of the equivalents of the word “piety” in twenty English and Persian translations of the Holy Qur’an]. In H. Emami & J. Faroughi (Eds.), *The Proceedings of the National Conference on Translation Studies and Interdisciplinary Studies* (pp. 293-300). University of Birjand Press.

Baker, M., & Saldanha, G. (Ed.). (2009). *Routledge encyclopedia of translation studies* (2nd ed.). Routledge.

Catford, J. C. (1965). *A linguistic theory of translation*. Oxford University Press.

Cyrus, L. (1). Old concepts, new ideas: Approaches to translation shifts. *MonTI. Monografías De Traducción E Interpretación*, (1), 87-106. <https://doi.org/10.6035/MonTI.2009.1.4>

Farahzad, F., & Zanganeh Inanloo, A. (2013). van Leuven-Zwart’s model revisited. *Babel*, 59(2), 149-159. <https://doi.org/10.1075/babel.59.2.02zan>

Ghoreishi, M. H., & Aminzadeh, S. (2011). Moghāyesey-e tarjomehāyeh se system-e pars, padide va googel bar asās tabdilhay-e katford [The evaluation of translations of three Persian systems of machine translation based on Catfords’ shifts]. *Translation Studies*, 9(34), 39-54.

Holy Qur’an (M. H., Shakir, Trans.). (2003). Ansarian Publications.

Holy Qur’an. (A. J., Arberry, Trans.). (1955). Macmillan.

Horri, A. (2009). Baresiy-e hozoor-e motarjem be vāsteh tabdilhā dar motoon ravāei tarjomeh shode ba negahi be didgah-e van Leuven-Zwart [Translator’s presence in translated narrative texts through proposed shifts by van Leuven-Zwart (1)]. *Translation Studies*, 6(24), 33-51.

Horri, A. (2010). Baresiy-e hozoor-e motarjem be vāsteh tabdilhā dar motoon ravāei tarjomeh shode ba negahi be didgah-e van Leuven-Zwart [Translator’s presence in translated narrative texts through proposed shifts by van Leuven-Zwart (3)]. *Translation Studies*, 8(29), 7-25.

Mansouri, M. (2015). The evaluation of way of expressing passive voice in in the translations of the Holy Qur’an. *Translation Studies*, 12(47), 63-80.

Mirza Suzani, S. (2019). An investigation into the use of category shifts in the Persian translation of Charles Dickens’ *Great Expectations*. *Journal of Language and Translation*, 9(1), 65-76.

- Munday, J. (2001). *Introducing translation studies: Theories and applications*. Rutledge.
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications* (4th ed.). Rutledge.
- Nura, M. (2016). Hoze manāei vāzhe gonāh dar qorān va naghd tarjomehāye ān [The semantic field of the word "sin" in the Holy Qur'an: A critical study of the translations]. In H. Emami & J. Faroughi (Eds.), *The Proceedings of the National Conference on Translation Studies and Interdisciplinary Studies* (pp. 183-194). University of Birjand Press.
- Pym, A. (2014). *Exploring translation theories* (2nd Ed, A. A. Yarahmadzahi, Trans.). Talieh Sabz Publications.
- Shuttleworth, M., & Cowie, M. (1997). *Dictionary of translation studies*. Rutledge.
- van Leuven-Zwart, K. (1989). Translation and original: Similarities and dissimilarities, I. *Target* 1(2), 151-181. <https://doi.org/10.1075/target.1.2.031eu>
- van Leuven-Zwart, K. (1990). Translation and original: Similarities and Dissimilarities, II. *Target* 2(1), 69-95. <https://doi.org/10.1075/target.2.1.051eu>
- Venuti, L. (2004). *Translation studies reader*. Rutledge.
- Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English: A methodology for translation*. John Benjamins.
- Amir Dabaghian, A., & Soleimani, S. (2014, December 16). A critical view on translation of surah Names under the light of Vinay and Darbelnet. [Poster presentation]. International Conference on Qur'an Translation. Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
- Salmani, M. (2014, December 16). *Lexical gaps in the Holy Qur'an: A comparative study of English translation by Muhammad Marmaduke Pickthall and Arthur John Arberry* [Paper presentation] International Conference on Qur'an Translation. Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
- Vahabzadeh, Kh. (2014, December 16). *Studying the rewriting of surah Maryam for children* [Poster presentation]. International Conference on Qur'an Translation. Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

درباره نویسندگان

امیرارسلان یاراحمدزهی کارشناس ارشد مطالعات ترجمه و مدرس مدعو گروه مترجمی دانشگاه ولایت ایرانشهر می باشد. حوزه پژوهش ایشان، مطالعات ترجمه است.

بهزاد قنسولی استاد گروه زبان انگلیسی دانشگاه فردوسی مشهد می باشد. حوزه پژوهش ایشان، روان شناسی زبان است.